

บทคัดย่อ

เจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏอยู่ในดินแดนล้านนาจะมีจำนวนอยู่ทั้งสิ้น 11 แห่ง โดยกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ 7 แห่ง คือ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง (ร้าง) พระเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง พระเจดีย์เชียงมั่น วัดเชียงมั่น เจดีย์ประธาน วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เจดีย์ประธาน วัดสวนดอก เจดีย์ประธาน วัดหัวหนอง (ร้าง) และเจดีย์ประธานวัดช้างค้ำ ในบริเวณเวียงกุมกาม ที่เมืองเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีอยู่ 2 แห่ง คือเจดีย์วัดช้างเผือกหรือช้างค้ำ (ร้าง) พระธาตุเจดีย์วัดพระธาตุภูขาวหรือปูเข้า ที่จังหวัดน่านจำนวน 1 แห่ง คือ เจดีย์ประธาน วัดช้างค้ำวรวิหาร และที่จังหวัดแพร่อีก 1 แห่ง คือ เจดีย์ประธานวัดหลวง เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่ามีเจดีย์แบบช้างล้อมอยู่ 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นเจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏขึ้นในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ที่วัดหลวง เมืองแพร่ ซึ่งในช่วงเวลานี้เมืองแพร่ยังคงเป็นเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจของแคว้นสุโขทัย เจดีย์องค์นี้ได้ถูกบูรณะขึ้นใหม่ในกลางพุทธศตวรรษที่ 25 เนื่องจากการพังทลายลงมา จึงทำให้ไม่ทราบรูปทรงเดิมว่าเป็นอย่างไร แต่จากเค้าโครงของเจดีย์ในปัจจุบันทำให้สันนิษฐานว่าเจดีย์องค์นี้ น่าจะมีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงกลมมอค์ระฆังขนาดใหญ่และมีฐานเป็นช้างล้อม ซึ่งเป็นแบบแผนหนึ่งของเจดีย์ในศิลปะแบบสุโขทัย

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มเจดีย์ที่เกิดขึ้นในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นระยะที่พระพุทธรูปปางลีลาของลัทธิธรรมยุติกนิกายได้เข้ามาสู่ดินแดนล้านนา เจดีย์ในกลุ่มนี้จะได้แก่ เจดีย์ประธาน วัดสวนดอก และเจดีย์ประธาน วัดพระสิงห์ฯ เมืองเชียงใหม่ ลักษณะของเจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏขึ้นในช่วงเวลานี้จะเป็นเจดีย์ทรงกลมที่มีองค์ระฆังขนาดใหญ่และมีฐานเป็นช้างล้อม ซึ่งจะเป็นอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยที่แพร่หลายเข้ามาสู่ล้านนาในช่วงเวลานี้มาก และเจดีย์ช้างล้อมแบบนี้จะคล้ายคลึงกับเจดีย์ช้างล้อมสุโขทัยแบบหนึ่ง เช่นที่วัดช้างรอบ เมืองสุโขทัย เป็นต้น

กลุ่มที่สาม เป็นเจดีย์ที่ปรากฏขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของพระพุทธรูปปางลีลาของลัทธิธรรมยุติกนิกาย เมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาถึงพุทธศตวรรษที่ 21 เจดีย์ช้างล้อมในกลุ่มนี้ได้แก่ เจดีย์วัดป่าแดงหลวง (ร้าง) พระเจดีย์หลวง วัดเจดีย์หลวง เจดีย์วัดเชียงมั่น รวมทั้งเจดีย์ช้างค้ำ วัดช้างค้ำ เวียงกุมกาม และเจดีย์ช้างค้ำ วัดช้างค้ำ เมืองน่าน ซึ่งคาดว่าลักษณะของเจดีย์องค์เดิมก่อนที่จะถูกบูรณะจะมีแบบแผนอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย ลักษณะของเจดีย์ในกลุ่มนี้จะป็นเจดีย์ทรงปราสาทซึ่งมีฐานเป็นช้างล้อม จะเป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากเจดีย์สุโขทัยอีกแบบหนึ่งคือ เจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย และล้านนาได้นำมาพัฒนารูปแบบเป็นของตนเองขึ้นในที่สุด

เจดีย์ช้างล้อมที่ปรากฏขึ้นในดินแดนล้านนาเหล่านี้ จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระพุทธรูปปางลีลาที่เข้ามาามีอิทธิพลเกี่ยวข้องอยู่ในเหตุการณ์ทางการเมืองของ

อาณาจักรล้านนา จากรูปแบบของเจดีย์ที่ปรากฏขึ้นอาจกล่าวได้ว่า เจดีย์ช้างล้อมแบบทรงกลมนี้น่าจะเป็นลักษณะของศาสนสถานที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายนิกายรามัญ และเจดีย์ช้างล้อมแบบทรงปราสาทน่าจะเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายสีหฬ อย่างไรก็ตามความขัดแย้งของพระพุทธศาสนาฝั่งทวารวดีนิกายรามัญกับนิกายสีหฬ เมื่อได้มีการกระทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดโพธารามมหาวิหารหรือวัดเจ็ดยอดแล้ว ความขัดแย้งของทั้งสองนิกายจะลดน้อยลง และดูเหมือนว่าเจดีย์แบบช้างล้อมจะไม่ปรากฏขึ้นในดินแดนล้านนาอีกเลย.